

**ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
ІМЕНІ МИКОЛИ ЯРМАЧЕНКА НАПН УКРАЇНИ**

НАПН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ
СПЕЦІАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ І
ПСИХОЛОГІЇ
*імені Миколи
Ярмаченка*

Галина Грибань

**ПОДОЛАННЯ ТРУДНОЩІВ
ЗАСВОЄННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ
ЛЕКСИКИ І ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ**

Навчальний посібник

Київ – 2025

УДК 376-056.36:81'23-053.2(075)

Друкується за рішенням вченої ради Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України (протокол № 8 від 26. 06. 2025 р.).

Рецензенти:

Т. М. Швалюк – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри логопедії та психології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Т. Л. Оваденко – фахівець (консультант) Інклюзивно-ресурсного центру № 10 Шевченківського району м. Києва.

Грибань Г. В. Подолання труднощів засвоєння та використання лексики і зв'язного мовлення: навчальний посібник. – Київ, 2025. – 60 с.

У посібнику представлено сучасний підхід до подолання труднощів засвоєння та використання лексики і зв'язного мовлення у молодших школярів з особливостями мовленнєвого розвитку. Психолінгвосинергетичний алгоритм навчально-методичного забезпечення, що покладено в основу посібника, дозволяє враховувати як когнітивні, так і соціо-емоційні аспекти мовленнєвого розвитку та, завдяки гнучкості, забезпечує можливість адаптації до індивідуальних особливостей дитини

Посібник містить систему завдань, що допомагають долати труднощі, пов'язані з обмеженим словниковим запасом, порушеннями лексико-семантичних зв'язків, а також із недостатнім розвитком зв'язного мовлення.

Навчальний посібник рекомендовано учням 1 - 4 класів, вчителям-логопедам, фахівцям ІРЦ, педагогам закладів освіти, асистентам педагога, здобувачам вищої освіти та батькам дітей з особливими мовленнєвими потребами.

ISBN 978-617-8531-51-5

© Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2025
© Грибань Г. В., 2025

ЗМІСТ

Мої вітання!	4
Шановні дорослі!.....	5
Умовні позначення.....	6
Розділ 1. Країна слів.....	7
Розділ 2. Країна історій.....	39
Література.....	57
Додатки.....	58

Відгадай загадку

Крізь землю пройшов,
Капелюх собі знайшов.

яоюоид┐

Мої вітання!

Мене звати Капелюшко, і я дуже радий нашій зустрічі.

Ти тримаєш у руках особливий посібник – він допоможе нам разом подолати труднощі у світі слів та розмов.

Слова – це чарівні зернятка. Коли ми добре їх розуміємо та вміємо правильно використовувати, наше мовлення стає зрозумілим, гарним і впевненим.

Я буду поруч із тобою на кожному кроці та допоможу навчитися краще розуміти значення слів, добирати потрібні слова, складати речення й висловлювати свої думки послідовно та чітко.

Працюючи з цим посібником, пам'ятай мої маленькі поради:

 не поспішай – кожне слово потребує часу;

 будь уважним, спробуй ще раз, а за потреби попроси дорослого допомогти;

 не бійся помилятися – помилки допомагають навчатися;

 радій кожному успіху, навіть найменшому.

На сторінках цього посібника на тебе чекають цікаві завдання, малюнки та мовленнєві вправи. Виконуй їх уважно, крок за кроком, і ти помітиш, як слова стають твоїми друзями, а мовлення – впевненішим і виразнішим.

Тож візьми олівець, вмощуйся зручно – і рушаймо разом у подорож Країнами слів та історій!

Я вірю в тебе!

Бажаю успіху!

Шановні дорослі!

Успішний мовленнєвий розвиток дитини неможливий без вашої підтримки. Робота з посібником буде значно ефективнішою, якщо дитина відчуватиме вашу зацікавленість, увагу та доброзичливу допомогу.

Будь ласка, підтримуйте дитину під час виконання завдань. Якщо вона потребує допомоги – не поспішайте виконувати завдання замість неї, а м'яко підкажіть, поставте додаткові запитання, допоможіть знайти правильний спосіб розв'язання. Важливо, щоб дитина відчувала успіх і впевненість у власних силах.

Цікавтесь, на якому етапі опрацювання посібника перебуває дитина. Обговорюйте запропоновані теми та заохочуйте до роздумів і висловлення власної думки. Спільне обговорення сприяє розвитку зв'язного мовлення та формує культуру діалогу.

Збагачуйте словниковий запас дитини у повсякденних розмовах. Використовуйте синоніми, антоніми, пояснюйте різні значення багатозначних та нових слів, заохочуйте дитину добирати точніші вислови. Чим різноманітнішим буде мовленнєве середовище, тим гармонійніше розвиватиметься мовлення.

Пам'ятайте, що доброзичлива атмосфера, терпляче слухання та щира зацікавленість – це найкраща підтримка для дитини на шляху до впевненого й багатого мовлення.

Умовні позначення:

важливо запам'ятати

звернись до дорослого

прочитай текст

розглянь уважно

час подумати

обміркуй та виконай завдання

руханка

завдання підвищеної складності

Розділ 1. Країна слів

Кожне слово щось означає.

Слова – це назви предметів, що нас оточують, їхніх ознак та назви всього, що відбувається довкола.

Слово має лексичне значення.

Лексичне значення – це те, що означає це слово.

Значення слова нам пояснюють тлумачні словники.

Назви зображення та їх ознаки (колір, форма, матеріал). Тобі допоможуть запитання:

що це? який? яка? яке? які?

Назви частини капелюха, квітки, колеса, граблів та частини тіла сови.

Стрічка, поля, пір'я, дзюб, крило, хвіст, тулуб, нога, шия, голова, око, тілка, листок, пелюстки, стебло, шина, диск, болт, зубці, держак (ручка).

Відгадай загадку
Довгі зуби мають,
Лист в саду згортають.
Граблі!

Граблі

**Подумай і добери слово для продовження речення.
Якщо виникнуть труднощі, скористайся підказкою.**

Той, хто вчить дітей – це _____.

Перший місяць осені – це _____.

Ті, хто 1 вересня йдуть до школи – це _____.

Школяр сидить у школі за _____.

Вільний час між уроками називається _____.

Приміщення школи, де займаються фізкультурою – це _____.

Якщо в класі провітрювання, то потрібно вийти в _____.

Приміщення школи, призначене для приймання їжі – це _____.

Щоб взяти книжку для читання в школі потрібно навідатися в _____.

Приміщення школи для урочистих зборів та інших заходів називається _____.

Той, хто керує роботою школи і головний в ній – це _____.

Учитель, вересень, школярі, партя, перерва, спортзал, коридор, їдальня, бібліотека, актовий зал, директор.

Відгадай загадку
Гумка, ручка, олівець –
Всі заходять в мій хлівець.
ГеняЦЦ

Розглянь та назви малюнки.
Знайди 5 відмінностей.
Виконай завдання:

обведи олівець ліворуч;

обведи пенал праворуч;

обведи книжку праворуч;

обведи ручку ліворуч;

обведи лінійку ліворуч;

обведи гумку праворуч.

Закресли все, що можна покласти в пенал.

Яким одним словом можна назвати всі предмети в пеналі?

Канцтовари

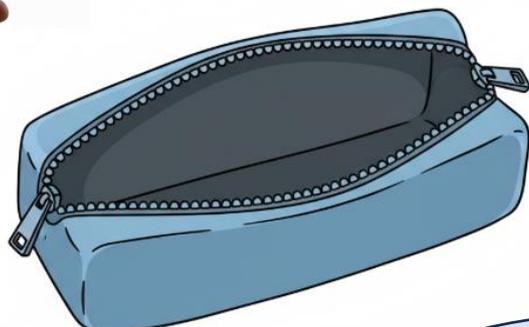
Якою спільною назвою можна назвати всі предмети на малюнку?

Шкільні / навчальні приладдя

Що покласти в пенал? Закресли зайві слова.

кольорові олівці

циркуль

цукерка

пензлик

стругачка

клей-олівець

кросівки

Закінчи речення.

Я пишу (чим?) – _____

Я маюю (чим?) – _____

Я стираю (чим?) – _____

Добери ознаку до предмета та запиши. Визнач розмір, колір, матеріал чи інші ознаки своїх речей. Можеш скористатися малюнками з попередніх завдань.

Ручка – (яка?) _____

Зошит – (який?) _____

Пенал – (який?) _____

Гумка – (яка?) _____

Ножиці – (які?) _____

**Поміркуй, яке слово зайве?
Поясни чому?**

Зошит, ручка, ромашка, пенал, лінійка.

Олівець, гумка, лінійка, люстра, пензлик.

З'єднай предмет і дію.

альбом

ручка

лінійка

підручник

гумка

стирати

читати

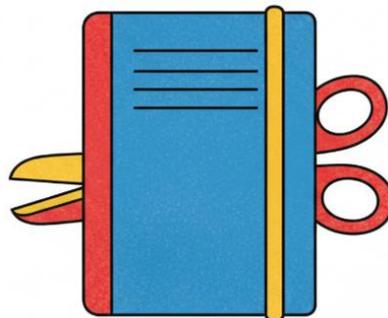
писати

малювати

креслити

Опиши малюнки навчального приладдя.

Що де знаходиться? Наприклад, олівець (де?) на підручнику, циркуль (де?) між пеналом і зошитом.

Відгадай загадку
Зговорились дві ноги
Робити дуги і круги.
Циркуль

Можеш перейти до сторінки 45.

Там на тебе чекає цікава історія.

Розглянь малюнок. Що на ньому зображено?

Про клас можна сказати:

великий – малий

просторий – тісний

прибраний – захаращений

світлий – темний

Ще можна сказати:

обладнаний – має все необхідне;

затишний – приємний для перебування.

Опиши свій клас поданими словами.

Поміркуй, що можна робити в класі?

Прочитай та додай свої варіанти.

Навчатися, гратися, слухати, читати, писати,
спілкуватися, лінуватися, працювати, дружити,
святкувати.

Клас

кімната в школі

група учнів

Слова, що мають два або більше значень називають **багатозначними**. Різні значення слів подані в тлумачному словнику.

Прочитай і скажи, в якому значенні вжито виділене слово у кожному реченні.

Наш **клас** поїхав на екскурсію до музею.

Уранці ми заходимо у світлий просторий **клас**.

Марина і Микита перейшли в п'ятий **клас**.

Група учнів; приміщення; ілюстрація; рівняння

Роздивись малюнки і прочитай підписи.

Сонечко

Сонечко

Лисички

Лисички

До кожного малюнка усно склади речення.

Чи можна сказати *Сонечко* і *Лисичка* про людину?

У яких випадках?

Прочитай речення і пояснення до них.

Моє сонечко, ти сьогодні мені дуже допоміг!

Коли говоримо про лагідну, добру людину.

Ой ти лисичка, знову щось вигадала!

Говоримо так про кмітливую, хитру чи винахідливу людину.

Слова, які мають близьке або однакове значення, але звучать по-різному, називають **синонімами**. Синоніми до слова можна знайти у словнику синонімів.

Прочитай слова і підкресли лише синоніми.

Дзеркало, завірюха, килим, віхола, веселка, метелиця, вечір, берет, заметіль, море, хуртовина.

Пари слів із протилежним значенням називають **антонімами**. Антоніми до слова можна знайти у словнику антонімів.

Поєднай антоніми зі стовпчиків

Любов	сумувати
Радіти	ворожнеча
Кінець	теплий
Дружба	ненависть
Холодний	початок

Прочитай слова у лівому стовпчику. Підкресли до них антоніми з правого стовпчика.

Друг	дружити, товариш, ворог
Веселий	сумний, радісний, веселоці
Сміятися	усмішка, плакати, реготати

Обведи слова, які є синонімами.

Відгадай загадку.

Не дерево, а з листочками,
Не сорочка, а зшита,
Не людина, а розказує.

**Розглянь малюнок книжки.
З чого вона складається?**

Книжка починається з обкла́динки. Вона може бути тверда або м'яка. Книжковий блок – це скріплені разом листки книжки. Частина книжки, де склеєні або зшиті листки називається коріне́ць.

Лясе́ – це стрічка, яку приклеюють у верхній частині корінця книжки. Її вільний кінець можна прокладати між сторінками.

Фо́рзац – це подвійний аркуш паперу, який з'єднує книжку з обкладинкою. Ми його бачимо, як тільки відкриваємо книжку.

На титульному аркуші містяться головні відомості про книжку (прізвище автора, назва, рік випуску книжки, назва видавництва).

Розглянь улюблену книжку і знайди всі її частини.

Поміркуй, для чого потрібна обкла́динка. Обов'язково використовуй додаткові обкла́динки для своїх підручників

**Поміркуй, що можна робити з книжкою?
Прочитай та додай свої варіанти.**

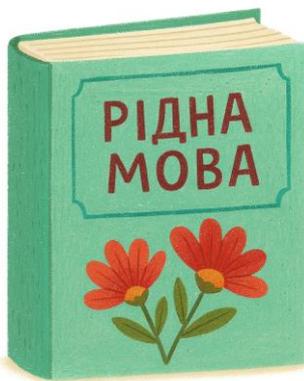
Читати, роздивлятися, гортати, дбати.

Ще книжкою можна **милуватися**, тобто отримувати задоволення й захоплюватися, дивлячись на неї.

Поміркуй, як потрібно користуватися книжкою, щоб вона довше служила?

Розглянь і порівняй малюнки. Що про них можна сказати?

Як поводитися з цими книжками?

Одна книжка – чиста та нова, а інша (яка?) – _____

Неохайна, брудна.

Пам'ятай прості правила:

- Бери книжку чистими руками.
- Не загинай і не рви сторінки.
- Користуйся закладкою або лясé.
- Клади книжку акуратно.
- Додаткова обкладинка захистить сторінки і корінець.

Бережи книжку – і вона відкриє тобі багато цікавого!

Порівняй дітей на малюнках.

Поміркуй, як вони можуть ставитися до своїх книжок?

Охайність – це прояв поваги до себе.

Підкресли слова, що описують книжки охайних дітей.

Чисті, зіпсовані, нові, брудні, охайні, порвані, пом'яті, засмальцьовані, акуратні, пошкоджені, обшарпані.

Переглянь свої підручники.

Який вони мають вигляд?

Чи є на них додаткова обкладинка?

Усно або письмово продовж речення.

Якщо учні охайні, то книжки будуть _____ .

Книжка порвалася, тому що її _____ .

Якщо учні недбалі, то книжки будуть _____ .

Книжка забруднилася, тому що її брали _____ .

Якщо берегти книжки, то вони _____ .

Ти вже знаєш, що книжки потрібно берегти. Дбайливе ставлення до книжки – це перший крок до турботи про природу.

А якщо книжка вже дуже стара або пошкоджена? Чи означає це, що її потрібно просто викинути?

Чи можемо ми зробити щось корисне?

Старий папір не слід викидати, адже його можна переробити.

Здаючи макулатуру, ми продовжуємо дбати про довкілля і зберігаємо життя дерева.

Прочитай ланцюг слів.

Дерево → папір → книжка → макулатура → папір → книжка

Поміркуй, навіщо зберігати дерева?

**Подумай і добери слово для продовження речення.
Якщо виникнуть труднощі, скористайся підказкою.**

Книжка зроблена з паперу, а папір зроблений з _____ .

Дерева очищають _____ і дають людям кисень.

Здаючи _____, ми економимо природні ресурси.

Якщо берегти папір, то можна зменшити вирубку _____.

З переробленого паперу можна виготовити _____

Дерево, повітря, макулатура, ліс, папір, книжка, журнал, газета.

Відгадай загадку
Влітку в шубі,
А взимку голе.
Дерево

Ознайомся з умовними позначками.

руки вгору

склади долоньки

стисни кулачки і
покрути ними

відкрий долоньки

Зверни увагу! – це символ переробки. Цей знак означає, що предмет чи його пакування підлягає вторинній переробці.

Виконай рухи у запропонованій послідовності.

Можеш перейти до сторінки 49.
Там на тебе чекає цікава історія.

Бібліотека має абонемент, читальний зал та книгосховище.

Абонемент – це місце, де книжки видаються додому. Це слово дослівно означає «право користуватися чимось».

Гр. _____ № _____

ФОРМУЛЯР ЧИТАЧА

№ _____

Прізвище: _____

Ім'я та по батькові: _____

Рік народження: _____

Місце праці: _____

Домашня адреса: _____

Правила бібліотеки знаю і зобов'язуюсь їх виконувати:

Дата _____

У цьому відділі можна записатися до бібліотеки. Кожному читачеві заводять картку, в яку записуються дані і ведеться облік книжок. Вона називається «формуляр». У ньому бібліотекар записує назви книжок, які читач хоче взяти додому. Також фіксується дата, коли потрібно повернути книжку. Читачів, які вчасно не повертають книжки до бібліотеки, називають **боржниками**.

Установи відповідність між словами та їх значенням.

книголюб

люди міняються книжками

книгосховище

той, хто дуже любить книжки

книгообмін

створення і випуск нових книжок

книгознавство

місце, де зберігають багато книжок

книгодрукування

наука про книжки

книговидання

друкування книжки на папері

Читальний зал бібліотеки.

У читальному залі відвідувачі можуть читати книжки. Також є рідкісні книжки, журнали, довідники та енциклопедії, які додому не видаються. Ними можна користуватися лише в читальному залі.

Газети та журнали виходять не один раз. Вони з'являються знову і знову. Нові номери виходять через певний час: щодня, щотижня або щомісяця. Тому такі видання називають **періодичними**.

До періодичних видань належать газети, журнали, тижневики, наукові збірки тощо. Отже, **періодичний** – це такий, що повторюється через певний час.

Книжок в бібліотеці дуже багато, тому вони розставлені за категоріями та в алфавітному порядку на стелажах.

Стелаж – це полиці на яких розташовані книжки.

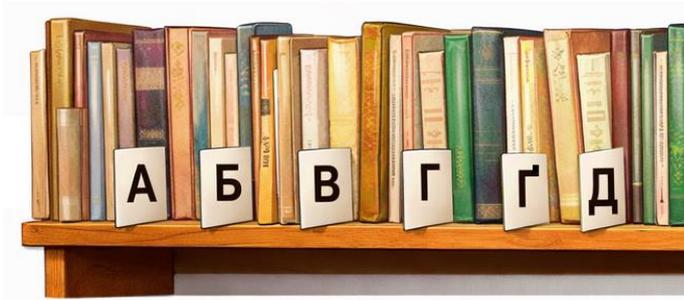
Не всі видання містяться в основному приміщенні бібліотеки. Там просто не вистачить місця. Тому існує книгосховище.

Книгосховище – це приміщення, де зберігаються книжки, журнали, газети тощо.

Пам'ятай правила перебування в бібліотеці:

- Поводься тихо, щоб не заважати іншим.
- Повертай книжки вчасно.
- Користуйся книжкою дбайливо.
- Не міняйся книжками, адже кожна має свій номер.
- Не губи книжки.

Продовж алфавіт

Розташуй назви книг в алфавітному порядку та запиши навпроти кожної з них відповідний порядковий номер.

«Енциклопедія тварин» _____	«Їжачок мандрує» _____
«Казки народів світу» _____	«Стефа і її Чакалка» _____
«Гудзик і пригоди» _____	«Чудесні пташки» _____
«Яшка і Машка» _____	«Пан Коцький» _____

Уяви, що ти бібліотекар. Прочитай назви та розклади по полицях відповідно до категорій.

«Лисичка і Журавель», журнал «Пізнайко», «Глумачний словник», «Рукавичка», «Енциклопедія рослин», «Атлас Світу», журнал «Джміль», «Коза-Дереза», газета «Україна молода».

Казки

**Довідкова
література**

**Періодичні
видання**

Запиши слова-ознаки та слова-дії у потрібний стовпчик, відповідаючи на запитання.

Шкільна, читають велика, тиха, вибирають, цікава, шукають, світла, повертають, зберігають.

Бібліотека яка?

Що роблять у бібліотеці?

Запиши на місці пропусків слова з довідки.

У _____ бібліотеці стоять _____ стелажі з книжками.

Я уважно читаю _____ книгу про _____.

Досвідчений бібліотекар _____ читачам обрати цікаву літературу.

У читальному залі діти _____ нові журнали та _____ статті.

У бібліотеці завжди _____.

Слова для довідки: захоптиву, світлій, пригоди, допомагає, високі, переглядають, тихо, обговорюють.

**Можеш перейти до сторінки 52.
Там на тебе чекає цікава історія.**

Запрошую тебе до тихої читальної зали.

Наші очі – справжні помічники під час читання. Вони мандрують сторінками, знаходять слова і речення. Щоб очі не перевтомлювалися, їм потрібен короткий відпочинок.

Виконай вправи для очей.

При їх виконанні голова має бути нерухомою.

«Вгору – вниз»

Подивись повільно вгору (на стелю). Тепер повільно вниз (на книгу або парту). Повтори 4-6 разів.

«Ліворуч – праворуч»

Подивись повільно ліворуч. Тепер – праворуч. Повтори 4-6 разів.

«Коло»

Уяви, що перед тобою намальоване велике коло. Повільно «обведи» його очима, рухаючись в одну сторону. Тепер – в іншу сторону. Повтори по 4 рази.

«Далеко – близько»

Подивись перед собою далеко. Тепер переведи погляд близько. Повтори 4-6 разів.

«Заплющили – відпочили»

Заплющ очі. Порахуй подумки до трьох. Повільно відкрий очі та усміхнись.

МОЛОДЕЦЬ!

Ти вже знаєш, що той, хто працює в бібліотеці, допомагає знайти книжку, зустрічає читачів і оформлює книжки – це бібліотекар.

Бібліотекар – це професія.

Професія – це робота, яку обирає людина і для якої потрібні спеціальні знання та вміння.

А чи знаєш ти, що професій дуже багато?

Люди працюють у школі, лікарні, магазині, на заводі, у театрі, на пошті. Кожна професія важлива й потрібна.

Прочитай вірш.

Професія – це справа,
Важлива і цікава.
Її ти обираєш,
Вивчаєш все і маєш.

Професії важливі –
Допомагають людям.
Тож обирай сміливо
До мрій іди щасливо!

Дай відповіді на запитання.

Про що йдеться у вірші?

Що таке професія?

Що потрібно людині, щоб отримати професію?

Як ти думаєш, чи всі професії однаково потрібні? Чому?

Чи знаєш ти професії своїх рідних?

Чому важливо любити свою справу?

А давай дізнаємося більше про світ професій!

Відгадай загадку
Як приходимо у клас,
Там чекає він на нас.
Вчить писати і читати,
І невтомно працювати.
Чітєлинь ґ

**Роздивись малюнки. Хто на них зображений?
Як назвати одним словом:**

лікар, учитель, пожежник, кухар, автомеханік,
водій, будівельник, художник, гончар, перукар,
коваль, садівник.

Професії

Підпиши малюнки назвами професій.

Назви які ще професії ти знаєш?

Спробуй пояснити іншими словами слово «професія».

Про яку професію ти мрієш?

Яку професію ти плануєш обрати?

Дай усні відповіді на запитання:

Ким ти хочеш стати?

Що робить ця людина?

Де вона працює?

Чому тобі подобається ця професія?

Кому вона допомагає?

Запиши потрібні слова замість пропусків:

Я мрію стати _____.

_____ працює _____.

Я хочу бути _____, тому що _____.

Ця професія потрібна, бо _____.

Намалюй будь-який предмет, який потрібен для цієї професії.

Пограємо в гру «Впізнай за описом».
Запиши потрібні назви професій замість пропусків:

Як назвати того, хто:

Працює в лікарні, допомагає хворим. Це – _____ .

Працює в школі, вчить дітей. Це – _____ .

Працює в кузні, кує та обробляє метал. Це – _____ .

Працює на кухні, готує їжу. Це – _____ .

Усно опиши професії з малюнків.

Усно утвори назви професій за зразком:

Учить – учитель; виховує – вихователь.

співає – ...

водить – ...

танцює – ...

продає – ...

будує – ...

прибирає – ...

вантажить - ...

пасе – ...

фотографує – ...

пише – ...

зварює – ...

плаває – ...

дресирує – ...

диригує – ...

інструктує –

регулює – ...

Співак, пастух, водій, танцюрист, диригент, інструктор,
будівельник, прибиральник, вантажник, письменник,
зварювальник, дресирувальник, регулювальник, фотограф,
продавець, плавець.

Відгадай загадку
Він з комп'ютером на ТИ,
Розумніших не знайти,
Віртуальний творить міст
Диво-майстер.....
Програміст

Відгадай загадку
Всім відомо, що давно
Люди винайшли кіно,
А знімає фільм не мер,
А відомий.....
Режисер

(автор цих загадок Таїсія Цибульська)

Поміркуй, що кому потрібно для роботи та з'єднай.
 Назви предмети та назви професій.

Якщо потрібно, звернися до підказки.

Указка, дошка, книжка, мольберт, палітра, пензлик,
 ножиці, фен, тредінець, пожежна машина,
 пожежний рукав, вогнегасник, фонендоскоп,
 шприц, термометр.

Гра «Хто потрібен?»
Прочитай та назви професію.

Людина захворіла – до кого звернутися?

Дім горить – хто допоможе?

Болючий зуб – до кого піти?

Потрібно збудувати дім – хто це зробить?

Зламався автомобіль – до кого їхати?

Хочеш нову зачіску – до кого піти?

Потрібно пошити одяг – хто це зробить?

Потрібно намалювати картину – хто допоможе?

Зникло світло в будинку – хто прийде на допомогу?

Потрібно захистити людину в суді – до кого звернутися?

Хочеш навчитися плавати – хто допоможе?

Потрібно спекти хліб – хто це зробить?

Потрібно перевезти вантаж – хто це зробить?

Хочеш сфотографуватися – до кого піти?

Лікар, пожежник, стоматолог, будівельник, автомеханік, перукар,
кравець, художник, електрик, адвокат, тренер, пекар, вантажник,
фотограф.

Гра «Професія в русі»

Спробуй уявити себе працівником різних професій. Покажи рухами, як ти будеш:

розпилювати пилкою дошку;

забивати цвях;

друкувати на клавіатурі;

стригти ножицями волосся;

керувати кермом;

гладити кота;

фарбувати пензлем;

солити їжу;

перемішувати борщ;

мотати клубок.

Люди яких професій виконують такі дії?
Назви, які дії не відносяться до професій.
Повтори ці рухи.

Подумай, як можна назвати людину, яка..

ліс рубає – лісоруб;

землю копає – _____

листи носить – _____

дрова рубає – _____

труби чистить – _____

сталь варить – _____

кригу ламає – _____

по скелях лазить – _____

у воду лазить – _____

вугілля копає – _____

по морях ходить – _____

авто ганяє – _____

Землекоп, листоноша, дроворуб, трубочист, сталевар, криголам,
скелелаз, водолаз, вуглекоп, морехід, авіолопіщик.

Прочитай речення, добираючи слова з довідки.

Всі радіють, коли на поле вибігає відомий український .....

Андрій Шевченко. Музику до гімну нашої країни створив .....

Михайло Вербицький. Багато ролей зіграв в кіно ..... Богдан Ступка.

Слова для довідки: *композитор, актор, футболіст.*

Ти вже знаєш багато професій. Лікар, учитель, кухар, будівельник, бібліотекар – кожна з них важлива та потрібна людям.

Але зараз ти ще школяр. І це нормально, якщо ти поки що не знаєш, ким хочеш стати в майбутньому. Дехто мріє про свою професію з дитинства, а хтось шукає її довше. І це теж правильно.

Щоб краще зрозуміти себе, потрібно пробувати різні заняття. Малювання, спорт, музика, читання, шахи, конструювання – усе це називається хобі.

Хобі – це улюблена справа, якою людина займається у вільний час. Ще можна сказати – захоплення.

Коли ти відвідуєш гуртки, береш участь у змаганнях або творчих конкурсах, ти відкриваєш свої здібності. Саме хобі часто допомагає зрозуміти, яка професія тобі підійде в майбутньому.

Можливо, сьогодні ти просто любиш малювати, а завтра станеш дизайнером. Або граєш у шахи – і розвинеш логіку, яка допоможе тобі в багатьох професіях.

Головне – пробувати, вчитися та не боятися змінювати свої мрії.

Продовж усно речення.

Моє хобі — це ...

У вільний час я люблю ...

Хобі допомагає мені ...

Через хобі я можу навчитися ...

Прочитай і розподіли слова.

малювання

футбол

письменник

дизайнер

шахи

Хобі

Професія

архітектор

танці

програміст

вишивання

Підкресли слова, які описують хобі.

Цікаве, неприємне, активне, творче, примхливе, корисне, нудне, захопливе, спортивне, гарне, обов'язкове, широке, сумне, улюблене.

Закресли зайве слово. Поясни свій вибір.

1. Шиття, фокуси, читання, бухгалтер.
2. Гра на гітарі, актор, риболовля, фотографія.
3. Коментатор, тренер, плавання, ветеринар.

Чим відрізняється професія і хобі?

Хобі можуть бути різними. Є **музичні** – коли людина співає, грає на музичних інструментах або слухає музику. Є **спортивні** – це заняття спортом, рухливі ігри, тренування. **Творчі** хобі пов'язані з малюванням, рукоділлям, створенням виробів. А **інтелектуальні** допомагають розвивати мислення – це читання, шахи, розв'язування головоломок.

Кожне хобі важливе, адже воно допомагає людині ставати кращою та відкривати свої таланти.

Розподіли хобі за видами і запиши.

Кросворди, ліплення, карате, спів, пазли, аплікація, біг, караоке, шашки, оригáмі, гра на фортепіано, плетіння, танці.

Творчі: _____

Спортивні: _____

Інтелектуальні: _____

Музичні: _____

**Можеш перейти до сторінки 55.
Там на тебе чекає цікава історія.**

Розділ 2. Країна історій

Кілька речень можуть бути по'язані між собою, повідомляючи про один і той самий предмет або подію.

Пов'язані між собою речення розташовані одне за одним у правильному порядку і утворюють **текст**.

Текст має **початок (зачин)**, **основну частину** і **кінцівку**. На письмі кожна частина тексту починається з **абзацу**.

У тексті є тема і основна думка.

Тема – це те, про що розповідається в тексті.

Основна думка – це те, чого навчає текст, або те, для чого його створено.

Заголовок – це назва тексту або його частини, яка передає тему або основну думку тексту.

План тексту – це заголовки (назви) частин тексту (абзаців), які слідують за змістом. План дає змогу передати зміст тексту.

Є тексти, які описують – це **тексти-описи**.

Тексти можуть послідовно розповідати про події, явища, предмети тощо – це **тексти-розповіді**.

Є тексти, які містять переконання, доводи, пояснення. Такі тексти називають **текстами-міркуваннями**.

Прочитай і порівняй речення в лівому і правому стовпчиках. Обведи текст і закресли окремі речення не пов'язані між собою.

Капібара – це велика тварина, яка живе в Південній Америці.

Вона має короткі лапи, маленькі вуха і густу коричневу шерсть.

Капібара любить воду і добре плаває.

Вона живе біля річок та озер і харчується травою.

Це спокійна і дружня тварина.

Хижак живе в Африці та має велику пухнасту гриву.

Ця красуня має дуже довгу шию і харчується листям дерев.

Він не вміє літати, але чудово плаває в холодній воді.

Цей звір виходить на пошуки їжі вночі та захищається гострими голками.

Про яких звірів написані речення в правому стовпчику.

Прочитай заголовки до тексту і закресли той заголовок, який не можна використовувати до тексту.

«Капібара»

«Життя капібари біля води»

«Небезпечний хижак джунглів»

«Найбільший гризун у світі»

Який заголовок тобі найбільше сподобався?

Як би ти назвав текст?

Запиши обраний заголовок _____

**Прочитай частинки тексту та з'єднай їх з відповідними назвами.
Придумай і запиши заголовок до тексту.**

Він протікає через багато міст і сіл.
На його берегах ростуть дерева і
кущі. У річці живе багато риби. По
воді плавають човни й теплоходи.
Люди відпочивають біля Дніпра
влітку.

Зачин

Основна
частина

Ми повинні берегти Дніпро і не
забруднювати його воду.

Кінцівка

Дніпро – одна з найбільших і
найвідоміших річок України.

Текст-опис – це словесне зображення; це розповідь про основні ознаки предмета або явища.

Текст-опис повідомляє розмір, форму, колір, смак, запах, вік, характер, зовнішній вигляд тощо.

Складаючи текст-опис ти маєш поставити запитання **який?**, **яка?**, **яке?**, **які?**

КОЛІР

РОЗМІР

ФОРМА

МАТЕРІАЛ

Спочатку описуємо загальні ознаки, а потім – ознаки кожної частини. Також порівнюємо, використовуючи такі слова: **схожий на ...**, **ніби ...**, **немов ...**, **чи ...**, **як ...** .

За текстом-описом можна **уявити** те, про що або про кого йдеться і назвати.

Послідовність побудови тексту-опису

1. Назви про кого або про що буде йти мова.
2. Укажи головні ознаки об'єкта (предмета) чи явища.
3. Дай оцінку об'єкту (предмету) чи явищу.
4. Зроби висновки.

Прочитай текст.

Чи можна його назвати описом?

Придумай і запиши заголовок до нього.

У моєму акваріумі живе красива рибка.

Вона невелика, але дуже яскрава. Її тіло блищить синіми, зеленими та помаранчевими відтінками. У рибки довгий хвіст і тонкі прозорі плавники. Вона поважно плаває у воді та швидко рухає плавниками.

Мені дуже подобається спостерігати за цією рибкою. Вона окраса акваріума.

Зі скількох частин складається текст?

Як називається кожна частина?

Назви всі частини тіла рибки.

Голова, тулуб, хвіст, плавники, очі, рот, зябра, луска.

Доповни речення пропущеними словами.

1. У рибки є _____
_____.
2. Вона плаває за допомогою _____.
3. Її тіло вкрите _____.
4. Рибка дихає за допомогою _____.

Текст-розповідь – це текст про те, що розгортається в часі.

Такий текст має:

початок дії → розгортання дії → завершення дії

Прочитай текст.

Екскурсія до планетарію

Одного дня наш клас поїхав на екскурсію до планетарію. Нам було дуже цікаво дізнатися більше про космос і зорі.

У планетарії ми сіли в зручні крісла й дивилися на великий купол над головою. На ньому з'явилися зорі, планети та сузір'я. Екскурсовод розповідав про Сонце, Місяць і далекі галактики. Ми дізналися багато нового про космос.

Екскурсія до планетарію була дуже цікавою. Ми повернулися додому з гарними враженнями та новими знаннями.

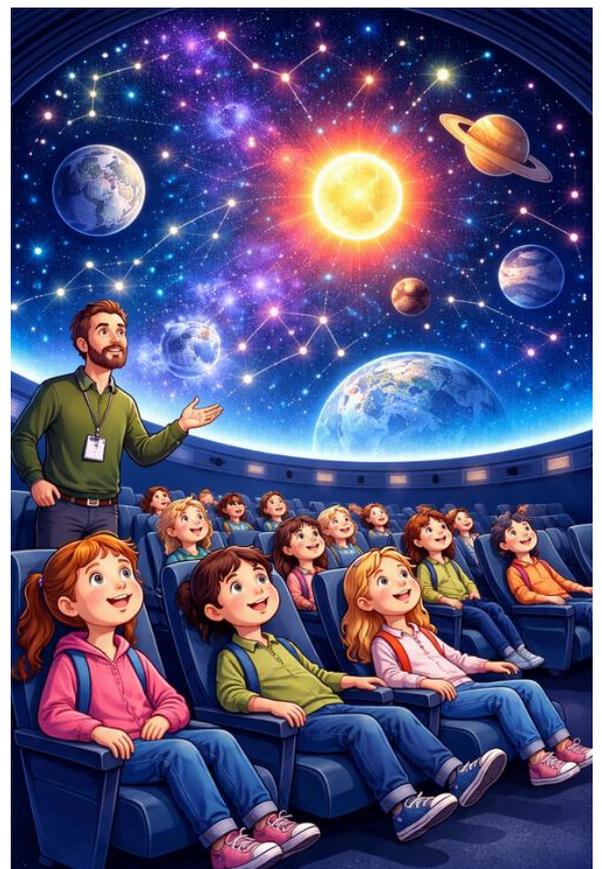
**Куди поїхав клас на екскурсію?
Що учні побачили на куполі
планетарію?**

**Про що розповідав
екскурсовод?**

**Чому дітям сподобалася
екскурсія?**

**Які нові знання отримали
учні?**

**До якої частини тексту
підходить малюнок?**

Розглянь малюнки.
Усно дай відповіді на запитання до них.
Склади розповідь до кожного малюнка.
Якщо потрібно, скористайся підказками.

Хто зображений на малюнку?
Де знаходиться хлопчик?
Який у нього настрій? Чому ти так думаєш?
Що лежить перед ним на столі?
Який малюнок він намалював?
Чи є у хлопчика щось в пеналі?

Чому хлопчик засмучений?
Як ти думаєш, що йому потрібно?

Хлопчик захотів намалювати гарний малюнок. Він сів за стіл і почав малювати будинок, дерево та сонечко. Але раптом помітив, що його пенал порожній. У нього не було ні фарб, ні кольорових олівців. Хлопчик дуже засмутився.

Куди прийшов хлопчик?
Як називається магазин?
Що можна купити в цьому магазині?
Чи змінився настрій у хлопчика?
Що він планує купити?

Він вирішив піти до магазину канцтоварів, щоб придбати все необхідне.

**Продовжуй з наступними малюнками.
Якщо потрібно, звернись по допомогу до дорослих.**

Де зараз знаходиться хлопчик?
Що він тримає в руках?
Що лежить у нього в кошику?
Хто працює в магазині?
Чи задоволений він своїм вибором?

касі.

У магазині було багато різних товарів. Хлопчик уважно розглядав полиці. Він вибрав фарби, кольорові олівці та фломастери. Потім він поклав усе до кошика та розрахувався на

Як ти гадаєш, куди тепер йде хлопчик?
Що він тримає в руках?
Що видно в пакунку?
Чому він посміхається?
Яка пора року зображена на малюнку?

Щасливий хлопчик повертався додому через парк. Він посміхався і думав про те, що скоро закінчить свій малюнок.

Де знаходиться хлопчик?
Що лежить на столі?
Чим хлопчик розфарбовує малюнок? Які кольори він використав?
Яким став його малюнок?
Чи заповнений тепер пенал?
Чи відрізняється настрій хлопчика від першого малюнка?

красивим.

Коли хлопчик прийшов додому, він одразу сів за стіл. Тепер його пенал був повний, а поруч лежали нові фарби. Хлопчик із радістю розфарбував траву зеленою фарбою, дах будинку – червоною, а сонечко – жовтою. Його малюнок став яскравим і

Придумай заголовок до всієї історії.

Заголовок – це назва тексту або його частини, яка передає тему або основну думку тексту.

Придумай ім'я хлопчику.

Добери заголовок до кожного малюнку і в тебе вийде план. Продумай і запиши план історії.

**Запиши заголовок.
Перекажи текст за малюнками.
Успіху тобі!**

**Увага! Якщо був перехід сюди зі сторінки 11,
то час повернутись назад.**

Розглянь малюнки.

Усно дай відповіді на запитання до них.

Спробуй скласти розповідь до кожного малюнка.

Де знаходяться учні?

Що вони розглядають на стіні?

Яку інформацію повідомляє плакат?

Чому на плакаті зображене дерево?

Що означає напис на плакаті про 60 кг макулатури?

Чим зайняті діти?

Що лежить навколо них?

Чи сортують вони газети та журнали?

Як складені стоси паперу?

Що діти роблять зі складеними стосами паперу?

Де зараз знаходяться діти?

Що вони тримають у руках?

Який у них настрій?

Чому вони посміхаються?

Куди вони несуть макулатуру?

Як ти думаєш, чи допомагають вони природі своїми діями?

Де знаходяться діти?
Що вони роблять?
Хто стоїть поруч із ними?
Чи допомагає вчитель дітям?
Навіщо вони кладуть макулатуру на ваги?

Що зображено на плакаті позаду дітей?
Як ти думаєш, чи пишаються вони своєю роботою?
Чому на плакаті зображене дерево?
Що можна сказати про їхнє ставлення до природи?

Придумай і запиши заголовок.
Склади план розповіді
Підготуйся до переказу тексту-розповіді за планом.

**Запиши заголовок.
Перекажи текст за малюнками.
Успіху тобі!**

**Увага! Якщо був перехід сюди зі сторінки 19,
то час повернутись назад.**

Розглянь малюнки.

Усно дай відповіді на запитання до них.

Спробуй скласти розповідь до кожного малюнка.

Хто зображений на малюнку?
Де знаходяться діти?
Що написано над дверима?
Куди вони прийшли?
Який у них настрій? Чому ти так думаєш?
Що вони можуть робити в бібліотеці?

Де знаходяться діти?
Що вони бачать навколо себе?
Які стелажі в бібліотеці?
Чому діти здивовано дивляться довкола?
Чи багато книжок у бібліотеці?
Як потрібно поводитися в бібліотеці?

Кого діти зустріли в бібліотеці?
Яка її професія?
Що показує бібліотекарка дітям?
Чи уважно діти слухають її?
Чому важливо звертатися по допомогу до бібліотекаря?

У який відділ бібліотеки прийшли учні?
Що написано на табличці позаду бібліотекарки?
Що вона робить?
Чи вибрали діти книжки?
Для чого записують книжки у формуляр?

У якому відділі бібліотеки сидять діти?
Що вони роблять?
Чи є ще в читальному залі ще читачі?
Чому в читальному залі потрібно поводитися тихо?
Чим відрізняється читальний зал від абонементу?

Де знаходяться діти?
Звідки вони повертаються?
Як ти думаєш, куди вони йдуть?
Що діти тримають у руках?
Чи задоволені вони? Чому ти так думаєш?
Про що вони можуть розмовляти дорогою?

Придумай і запиши заголовок. Перекажи текст-розповідь за малюнками. Успіху тобі!

Придумай, що сталося наступного дня після відвідин бібліотеки.

Увага! Якщо був перехід сюди зі сторінки 24, то час повернутись назад.

Розглянь малюнки.

Усно дай відповіді на запитання до них.

Спробуй скласти розповідь до кожного малюнка.

Де знаходяться учні?

Що тримає хлопчик у руці?

Як ти думаєш, про що вони можуть розмовляти?

Що хлопчик запропонував дівчинці?

Як ти думаєш, чи погодиться дівчинка зіграти в шахи?

Коли і де може відбутися їхня гра?

Де знаходяться діти?

Що перед ними на парті?

Чи правильно розставлені шахові фігури?

Хто буде грати білими фігурами? А хто чорними?

Як ти думаєш, чи хвилюються вони перед початком гри?

Хто може зробити перший хід?

Хто зараз робить хід?

Чому хлопчик замислився?

Який вираз обличчя у хлопчика?

Чи впевнено відчувається дівчинка?

Чи рівна зараз гра, чи хтось має перевагу?

Про що може думати хлопчик перед своїм наступним ходом?

Хто зараз робить хід?
Чому дівчинка здивувалася?
Що могло змінитися на шаховій дошці?
Як ти думаєш, чи став цей хід несподіваним для дівчинки?
Який настрій у хлопчика після ходу?

Чи завершилася шахова партія?
Чому на дошці залишилося мало фігур?
Чому частина фігур лежить збоку?
Який настрій у дітей?
Чому вони тиснуть один одному руки?
Чого вчить нас ця ситуація?

Придумай і запиши заголовок.
Склади план розповіді.
Самостійно перекажи текст-розповідь за планом
Успіху тобі!

Увага! Якщо був перехід сюди зі сторінки 38, то час повернутись назад.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грибань Г. В. Лексика: визначення та подолання труднощів у молодших школярів з особливими мовленнєвими потребами. «Безбар'єрність в освіті осіб з особливими потребами: досвід та інновації»: Матеріали X Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології (24-25 жовтня 2024 року): електронне, м. Київ, 24–25 жовт. 2024 р. Київ, 2024. С. 93–96. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743112/>

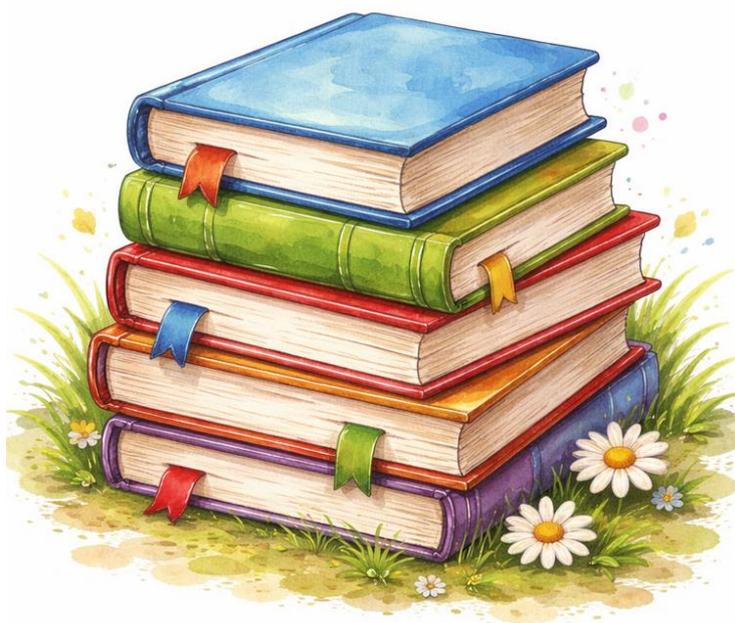
2. Данілавічюте Е. А., Трофименко Л. І., Ільяна В. М., Рібцун Ю. В., Мартинюк З. С., Грибань Г. В. Психолінгвістичні дидактичні технології діагностики і подолання мовленнєвих порушень у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення: навчально-методичний посібник. – Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, К. – 2022. // <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734273>

3. Данілавічюте Е., Трофименко Л., Мартинюк З., Аркадьєва О., Грибань Г. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція мовлення» для 1–4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з тяжкими порушеннями мовлення [Електронний ресурс]. – Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2024. – 102 с. – Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743652/>

4. Українська мова. 2 клас: підруч. для спец. загальноосвіт. навч. закл. (F 80) та учнів із (R 48, F 81) / Е. А. Данілавічюте, Л. І. Трофименко, Г. В. Грибань – К.: Либідь, 2017. – 192 с.

5. Українська мова. 3 клас: підруч. для спец. загальноосвіт. навч. закл. (F 80) та учнів із (R 48, F 81) / Е. А. Данілавічюте, Л. І. Трофименко, Г. В. Грибань – К.: Либідь, 2017. – 192 с.

6. Українська мова: підруч. для 4 кл. спец. закл. заг. середньої освіти (F 80) та учнів із F 81, R 48 / Л. І. Трофименко, З. С. Мартинюк, Г. В. Грибань – К.: Либідь, 2018. – 192 с.

ДОДАТКИ

ІСТОРІЇ ДО СЕРІЙ МАЛЮНКІВ

Похід в бібліотеку

Біля бібліотеки

Після уроків хлопчик і дівчинка вирішили зайти до шкільної бібліотеки. Вони зупинилися біля скляних дверей із яскравим написом «Бібліотека». За дверима виднілися книжкові полиці.

– Цікаво, які книжки ми сьогодні знайдемо? – сказав хлопчик.

Дівчинка усміхнулася, адже давно мріяла прочитати нову цікаву історію. Діти відчували легке хвилювання, ніби збиралися у справжню подорож.

Серед високих стелажів

Коли вони зайшли всередину, їх вразила кількість книжок. Високі стелажі тягнулися вздовж стін. На полицях стояли казки, енциклопедії, пригодницькі повісті та вірші. Діти повільно йшли між рядами, роздивляючись яскраві обкладинки. У бібліотеці панувала тиша, і чути було лише шелест сторінок.

Порада бібліотекаря

До дітей підійшла привітна бібліотекарка. Вона запитала, що саме вони люблять читати. Хлопчик відповів, що цікавиться пригодами та відкриттями. Дівчинка сказала, що їй подобаються казки та історії про дружбу. Бібліотекарка порадила їм кілька книжок і показала, де їх можна знайти. Діти уважно слухали та дякували за допомогу.

На абонементі

Обравши книжки, вони підійшли до відділу абонементу. Бібліотекарка записала назви у формуляр і нагадала, що книжки потрібно берегти та вчасно повернути. Діти пообіцяли бути охайними читачами. Вони тримали книжки обережно, ніби справжній скарб.

У читальному залі

Перш ніж піти додому, хлопчик і дівчинка сіли за столик у читальному залі. Хлопчик захоплено читав про мандрівників, а дівчинка поринула у світ казки. Час минав непомітно.

Дорогою додому

Коли настав час йти, діти вийшли з бібліотеки та пішли через парк. Вони ділилися враженнями від прочитаного.

– Я вже хочу швидше дочитати свою книжку! – сказав хлопчик.

– А я розповім цю казку молодшій сестрі, – відповіла дівчинка.

Вони зрозуміли, що бібліотека – це місце, де живуть історії, знання та мрії.

Збір макулатури

Плакат з оголошенням

У школі оголосили про збір макулатури. Одного дня хлопчик і дівчинка в шкільному коридорі побачили яскравий плакат. На ньому було написано, що 60 кілограм макулатури рятують одне дерево. Діти уважно прочитали оголошення та замислилися. Вони зрозуміли, що можуть допомогти природі.

Сортуємо папір

Повернувшись додому, діти почали збирати старі газети, журнали та непотрібні зошити. Вони акуратно складали папір у рівні стоси, а потім перев'язували їх мотузкою. Робота йшла легко і цікаво.

Дорогою до школи

Наступного дня хлопчик і дівчинка несли зібрану макулатуру до школи. Пакунки були важкими, але діти йшли з усмішками. Вони відчували гордість, адже робили щось корисне для довкілля.

Зважування макулатури

У школі на них вже чекав учитель. Разом вони поставили пакунки на великі підлогові ваги. Стрілка піднялася вгору, показуючи вагу зібраного паперу. Учитель похвалив дітей за старанність та відповідальність.

Бережи природу!

Після зважування діти зупинилися біля плаката з деревом і написом «Бережи природу». Тепер вони розуміли його значення ще краще. Кожен маленький вчинок може допомогти зберегти зелені ліси. Навіть школярі можуть зробити важливу справу. Збирання макулатури допомагає зберігати дерева та піклуватися про довкілля. Вони домовилися брати участь у таких заходах і розповідати про це своїм друзям.

Шахова пригода

Виклик

На великій перерві у шкільному коридорі було гамірно й весело. Раптом хлопчик Артем витяг з кишені шахову фігуру й підморгнув однокласниці:

– Викликаю тебе на шахову дуель! – оголосив він жартома.

Марта не розгубилася. Вона впевнено посміхнулася:

– Виклик приймаю!

Поле битви

Діти зайшли до класу й швидко зайняли місця за столом. На дошці одна за одною з'являлися фігури – королі, ферзі, коні та слони. Вони розставили всі фігури. Гамір коридору залишився за дверима, а в класі запанувала тиша, бо почалася справжня битва розумів.

Стратегія

Артем схилився над дошкою й почав напружено думати. Він навіть почухав потилицю – хід був непростим. Марта ж сиділа спокійно, з хитрою, ледь помітною посмішкою. Вона уважно стежила за кожною фігурою, ніби вже знала щось, про що Артем навіть не здогадувався.

Вирішальний хід

Та ось, у свій хід Артем впевнено взяв свою фігуру і переставив її.

Марта широко розплющила очі:

– Ого! Я не очікувала такого ходу! Твій хід змінив хід гри.

Повага

Партія добігла кінця. Хто переміг – залишиться таємницею, адже важливішим виявилось інше: Артем і Марта підняли голови, усміхнулися одне одному та дружньо потисли один одному руку.

Вони зрозуміли, що головне в шахах не перемога, а повага до супротивника та задоволення від гри.